

**Ciele a obsah multikultúrnej výchovy a vzdelávania
pre Štátny vzdelávací program
ISCED 0 a ISCED 1**

Vypracoval Prof. PhDr. Erich Mistrík, CSc.

Bratislava 2011

Obsah

Multikultúrna výchova v predprimárnom vzdelávaní

Zmysel

Ciele

Kompetencie dieťaťa

Dieťa a svet – Štruktúra ŠtVP

Vzdelávacie štandardy

Organizačné formy

Rozprávka ako nástroj

Multikultúrna výchova v primárnom vzdelávaní

Zmysel

Ciele

Kompetencie absolventa

Štruktúra ŠtVP

Charakteristika vzdelávacích oblastí

Princípy multikultúrnej výchovy

Hlavné pojmy

Piliere a hlavné koncepcie

Možnosti

Princípy multikultúrnej školy

Literatúra

Tento materiál vychádza zo Štátneho vzdelávacieho programu ISCED 0 a ISCED 1 a z formulácií prierezovej témy Multikultúrna výchova v ŠtVP. Využíva terminológiu Štátneho vzdelávacieho programu, odkazuje na jeho štruktúru a na viacerých miestach sa opiera o jeho formulácie tak, aby zdôraznil a spresnil multikultúrne súvislosti v predprimárnom a v primárnom vzdelávaní. Ponúka tak:

- a) Pracovníkom v predprimárnom vzdelávaní možnosť sledovať priamu súvislosť multikultúrnej výchovy a základného materiálu, ŠtVP ISCED 0.
- b) Učiteľom v primárnom vzdelávaní ponúka podklady pre rozvoj multikultúrnej výchovy v kontexte základného materiálu, ŠtVP ISCED 1.

Materiál nie je metodikou, na viacerých miestach však uvádza konkrétne príklady pre zjednodušenie prípravy multikultúrnej výchovy.

Multikultúrna výchova v predprimárnom vzdelávaní (ISCED 0)

Zmysel

ZMYSEL

multikultúrnej výchovy v predprimárnom vzdelávaní

Tradičná **kultúrna rozmanitosť Slovenska** sa v súčasnosti prehľbuje vďaka otváraniu slovenskej spoločnosti s pomocou médií, vďaka voľnejšiemu pohybu osôb a rozvoju turistiky. Pomáha aj medzinárodná spolupráca, migrácia príslušníkov blízkych i vzdialenejších a doposiaľ nepoznaných kultúr. Pestrosť kultúr v rámci jednotného právneho systému je dôležité zachovať, aby sa prehľboval humanistický a tvorivý charakter kultúry Slovenskej republiky. Kultúrne prostredie Slovenska bolo a je často hlboko tolerantné voči príslušníkom iných kultúr, stále je však poznačené aj neznášanlivosťou.

Preto je dôležité už od predškolského veku podporovať u detí schopnosť pohybovať sa v socio-kultúrnom rôznorodom prostredí a od útleho veku ich pripravovať na **stretnutia s odlišnými ľuďmi**.

Je nevyhnutné formovať schopnosť spolupráce s najbližším okolím (v materskej škole) zároveň s budovaním základov pre budúcu spoluprácu (v základnej škole a neskôr) s deťmi z odlišných socio-kultúrnych skupín. Vytvárajú sa tak **základy** pre zdravú spoluprácu v dospelom veku, v ktorom bude dieťa schopné riešiť problémy a rozpory mierovou cestou – spoluprácou, vyjednávaním, kompromisom a pod.

U detí v predškolskom veku je možné formovať všeobecné predpoklady pre úctu k druhým ľuďom (hlavne k deťom, pretože dospelí tvoria prirodzenú autoritu), rozvíjať znášanlivosť a schopnosť spolupracovať v skupine. V predprimárnom vzdelávaní sa utvárajú hlavne kultúrne kompetencie žiakov, osobné, sociálne a komunikačné kompetencie. Rozvíja sa **všeobecná otvorenosť** detí voči odlišnosti a kladú sa základy pre schopnosť spolupracovať.

V predprimárnom vzdelávaní preto nie je možné hovoriť o skutočnej multikultúrnej výchove, ktorá by cieľavedome rozvíjala medzi kultúrne pochopenie a toleranciu u detí. Ide skôr o **prípravu** na budúcu multikultúrnu výchovu. V detskej osobnosti sa budujú predpoklady pre úspešné a systematické pôsobenie multikultúr-

nej výchovy v budúcnosti. Jej základy sa kladú v primárnom vzdelávaní a naplno sa rozvíja až ku koncu nižšieho sekundárneho vzdelávania.

Kladenie základov systematickej multikultúrnej výchovy v predprimárnom vzdelávaní rešpektuje neopakovateľnú **hodnotu každého dieťaťa**, neprehliadnuteľnú **hodnotu skupiny detí** ako prirodzeného prostredia pre dieťa. Rešpektuje individuálne potreby konkrétneho dieťaťa a vychádza z faktu rovnosti všetkých detí.

V predprimárnom vzdelávaní je vhodné klásť základy budúcej systematickej multikultúrnej výchovy hlavne **hrovými**, teda zážitkovými metódami práce s deťmi. Prostredie materskej školy by malo ponúkať zážitky zo stretnutí s kultúrnou rôznorodosťou.

Pri realizácii multikultúrnej výchovy je nevyhnutné rešpektovať **lokálne podmienky** a je vhodné spolupracovať s inými verejnými, štátnymi i mimovládnyimi organizáciami v regióne. Výchovno-vzdelávacia činnosť materskej školy v oblasti multikultúrnej výchovy je efektívna najmä vtedy, ak sa celé prostredie a **atmosféra** materskej školy rozvíjajú ako systémy citlivé na kultúrne špecifiká.

Zhrnutie: Zmyslom multikultúrnej výchovy v predprimárnom vzdelávaní je pripravovať deti **pre pochopenie, že svet, a zvlášť ľudský svet, je rozmanitý**.

Ciele

CIELE

multikultúrnej výchovy v predprimárnom vzdelávaní

Všeobecným cieľom prípravy na multikultúrnu výchovu je podnecovať rozvoj jedinečnosti dieťaťa pri jeho uplatnení sa v kolektíve. Dieťa má rozvíjať svoju osobnosť v procese aktívneho učenia sa. Má si uvedomovať pestrosť detského kolektívu a pri začleňovaní sa doň preberať primeranú zodpovednosť.

Hlavné ciele

1. Napíňať potrebu dieťaťa sociálneho kontaktu s rovesníkmi z iných socio-kultúrnych skupín. Podnecovať zvedavosť a záujem o okolie.
2. Uľahčiť dieťaťu plynulú adaptáciu na socio-kultúrne pestré prostredie v škôlke a vytvoriť v osobnosti dieťaťa predpoklady na neskoršiu plynulú adaptáciu v odlišnom, resp. v pestrom socio-kultúrnom prostredí v základnej škole.

3. Rozvíjať u dieťaťa schopnosti spolupráce s inými deťmi i s kolektívom ako celkom.
4. Podporiť vzťah dieťaťa k prirodzenému poznávaniu odlišných detí a pre neho dovedy neznámych hier.
5. Rozvíjať kultúrnu gramotnosť dieťaťa.
6. Cieľavedome, systematicky a v tvorivej atmosfére rozvíjať osobnosť dieťaťa a jeho socio-kultúrne špecifiká v psychomotorickej, poznávacej, sociálnej, emocionálnej, morálnej a kultúrnej oblasti. Podnecovať tvorivosť v činnosti dieťaťa.
7. Prihliadať na rôzne socio-kultúrne a socio-ekonomické zázemie dieťaťa, a pokiaľ je to z prevádzkových či morálnych dôvodov možné, rešpektovať ho.
8. Chrániť právo dieťaťa na jeho vlastné vnímanie sveta a podnecovať ostatné deti k tomu istému, avšak pri zachovaní princípu vzájomnosti a spolupráce medzi deťmi.
9. Rozvíjať u dieťaťa rešpekt k všeobecne platným hodnotám v kolektíve a ku kolektívne prijatým normám správania.
10. Pokiaľ je to z prevádzkových dôvodov možné, rešpektovať odlišné životné štýly a hodnoty vyznávané prirodzeným prostredím dieťaťa pri zachovaní princípu vzájomnosti a spolupráce medzi deťmi. Rešpektovať potreby dieťaťa.
11. Pripraviť dieťa na život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia, znášanlivosti, tolerancie, rovnosti pohlaví a priateľstva medzi národmi, národnostnými a etnickými skupinami.
12. Pripraviť základy pre formovanie kultúrnej identity dieťaťa na základnej škole.

Kompetencie dieťaťa

KOMPETENCIE

predškolského veku z hľadiska multikultúrnej výchovy

Dieťa má na záver predprimárneho vzdelávania rozvinuté tieto kompetencie, ktoré tvoria predpoklady pre rozvoj medzi kultúrnej tolerancie v jeho ďalšom vývine na základnej škole:

1. Psychomotorické kompetencie

- Bežne pracuje s materiálmi, ktoré sa v našom regióne obvykle využívajú pre tvorivé sebvýjadrenie (farby, zvuky, texty, pohyby a pod.).

- Používa ich aj v nových a neznámych situáciách.

2. Osobnostné kompetencie

- Svoje pocity vyjadruje zrozumiteľným spôsobom a primerane svoju rozvoju. Uvedomuje si situáciu, keď mu okolie nerozumie a snaží sa s ňou vyrovnáť.
- Všíma si dôsledky svojho správania v stretnutí s neznámymi ľuďmi. Všíma si a opisuje odlišnosť v správaní iných ľudí.
- Zaujíma sa o dianie okolo seba v prirodzenom aj v neznámom prostredí.
- Všíma si nevýhodné postavenie slabších a osôb so zdravotným postihnutím.
- Vstupuje do spolupráce. Ak nedokáže samo rozvinúť spoluprácu, nebráni sa ponukám na spoluprácu.
- Primeraným spôsobom vyhľadáva spôsoby, ako je možné pokojne riešiť konflikty.

3. Sociálne kompetencie

- Reaguje pokojne, ak niekto vyjadrí iný názor, ako má ono samo.
- Rešpektuje spoločne prijaté normy správania v skupine.
- V hre spolupracuje. Ak sa spolupráca nedarí, nerezignuje, ale hľadá nové cesty.
- Preberá spoluzodpovednosť za prácu a hru v skupine.
- Akceptuje pokojné riešenie konfliktov, prijíma sprostredkovateľské pôsobenie dospelých alebo iných detí.
- Je ochotné pomáhať druhým, najmä slabším a znevýhodneným deťom.
- Cíti nevyhnutnosť ohľaduplnosti k svojmu životnému prostrediu.

4. Komunikatívne kompetencie

- Reaguje pokojne, ak mu okolie dáva spätnú väzbu na jeho monológ. Pokojne vstupuje do dialógov.
- Aktívne počúva druhých ľudí.
- Vyjadruje svoje myšlienky, pocity a postoje kultivovane na úrovni svojho veku a psychických dispozícií.
- Komunikuje primerane podľa situácie.
- Reaguje pokojne, ak sa stretne s komunikáciou v inom jazyku.

5. Kognitívne kompetencie

- Pracuje s rôznymi informáciami, hľadá súvislosti medzi nimi.
- Na úrovni svojho veku a psychických dispozícií rieši kognitívne problémy s pomocou informácií, ktoré má k dispozícii
- Porovnáva podobnosti a rozdiely v správaní ľudí a v povahe javov okolitého sveta.
- Primerane zdôvodňuje svoje názory na odlišných ľudí, neodmieta automaticky argumenty svojho okolia.
- Spontánne hodnotí, čo sa mu na jeho okolí páči/nepáči, čo je podľa neho dobré/zlé na veciach a ľuďoch okolo neho. Neodmieta automaticky hodnotenie vyjadrené druhými ľuďmi.
- Nerieši problémy iba štandardnými spôsobmi, ale tvorivo nachádza aj neštandardné riešenia. Ak okolie ponúkne neštandardné riešenie, neodmieta ho automaticky. Ak zistí chybu v riešení, snaží sa ju odstrániť.
- Pri stretnutí s neznámymi vecami prejavuje objaviteľský a skúmateľský prístup.

6. Učebné kompetencie

- Prejavuje zvedavosť a spontánny záujem o nové veci.
- Skúma svoje okolie a experimentuje s okolím.
- Hľadá nové súvislosti sveta a vecí okolo seba.
- Výsledky svojich zistení aplikuje v hre.
- Pri stretnutí s neznámym javom ho automaticky neodmieta, ale kladie otázky, alebo ho inak skúma, aby mu porozumelo.
- V učení prejavuje aktivitu.
- Primeraný čas sa sústreďí na hru a prácu.

7. Informačné kompetencie

- Prejavuje radosť, ak dokáže samo prísť na niečo nové.
- Pri získavaní nových informácií pracuje s rôznymi zdrojmi (otázky dospelým, detské knihy, IKT a pod.).

Súbor kompetencií slúži pracovníkom predprimárneho vzdelávania, aby mohli zacieliť svoje pedagogické pôsobenie tak, aby boli deti pripravené pre cieľavedomú

multikultúrnu výchovu na základnej škole. Kompetencie, ktoré sa rozvíjajú v predprimárnom vzdelávaní, tvoria **základy** medzi kultúrneho pochopenia. Nie sú to izolované schopnosti detí. V príprave na cieľavedomú multikultúrnu výchovu v ďalšom vzdelávaní sa u detí len **rozširujú** iné kompetencie tak, aby sa deti otvárali pre **prijímanie odlišností**, aby deti vnímali, že žijú v pestrom svete. Dôležité je, aby deti vnímali, že svet okolo nich prináša rôznorodé hodnoty, rôznorodé normy správania, rôznych ľudí, rôzne životné prostredie a pod.

Predprimárne multikultúrne vzdelávanie sa ešte nešpecializuje na rozvoj chápania iných kultúr. Je zacielené všeobecnejšie: na rozvoj všeobecnej schopnosti neodmietat' odlišné svety, odlišných ľudí, odlišné skúsenosti bez toho, aby ich deti primerane svojmu veku najprv preskúmali.

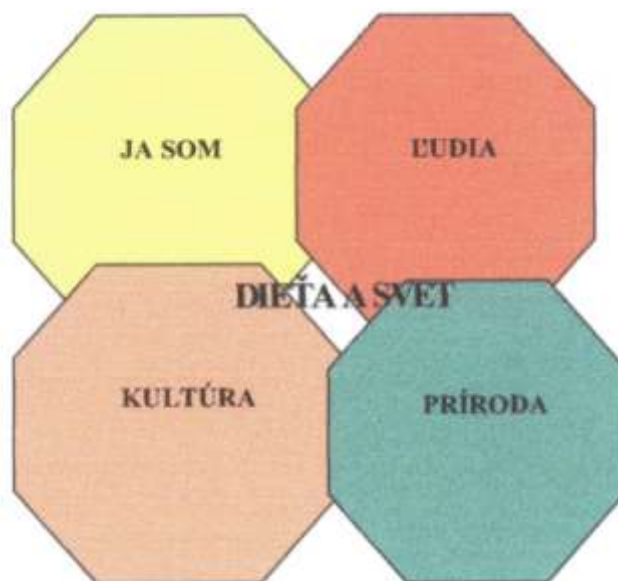
Predprimárne multikultúrne vzdelávanie sa preto zameriava na rozvoj **zvedavosti** detí, **skúmateľských záujmov**, **tvorivého prístupu** a **citlivosti** pre svoje okolie.

Dieťa a svet

ŠTRUKTÚRA
ŠtVP

Štruktúra Štátneho vzdelávacieho programu z hľadiska multikultúrnej výchovy

Štátny vzdelávací program pre ISCED 0 je integrovaný do štyroch tematických okruhov, čo ilustruje táto jeho schéma:

Tieto štyri oblasti sa nedajú od seba oddeliť a neustále sa prelínajú, ide skôr o vrstvy vzdelávania, nie o samostatné tematické oblasti. Vzdelávanie dieťaťa sme-

rom k medzi kultúrnej citlivosti sa môže realizovať vo všetkých tematických oblastiach, avšak hlavne prostredníctvom dvoch z nich – **Ľudia** a **Kultúra**. Ich výkonové aj obsahové štandardy sú totiž najbližšie smerovaniu multikultúrnej výchovy. Tento materiál sa nezaobrá rozvojom medzi kultúrnej citlivosti cez všetky oblasti predprimárneho vzdelávania, ale zameriava sa na tieto dve oblasti.

Vzdelávacie štandardy

ŠTANDARDY

v predprimárnom vzdelávaní z hľadiska multikultúrnej výchovy

Nasledujúce štandardy sú cieľovými požiadavkami pre predprimárne vzdelávanie len vo vzťahu k rozvoju medzi kultúrnej citlivosti dieťaťa a vo vzťahu k základom pre budúcu cieľavedomú multikultúrnu výchovu. Hovoria teda len o tých schopnostiach detí, ktorí deti **pripravujú na budúcu multikultúrnu výchovu**.

Výkonové štandardy hovoria o činnostiach, ktorých majú byť deti schopné na záver predprimárneho vzdelávania. Obsahové štandardy hovoria o obsahoch, ktoré si majú deti osvojiť v priebehu predprimárneho vzdelávania. Obsahy sú hlavne prostriedkom pre rozvoj schopností detí.

Vzdelávacie štandardy v tematickom okruhu Ľudia

Perceptuálno-motorická oblasť	
Obsahové štandardy Dieťa si osvojí:	Výkonové štandardy Dieťa dokáže:
<ul style="list-style-type: none"> • rôznorodosť vecí a sveta okolo nás • súlad motoriky a spolupráce 	<ul style="list-style-type: none"> • dodržiavať pravidlá skupinových pohybových, hudobných a dramatických hier • imitovať zložitejšiu motoriku druhých a koordinuje svoju motoriku s kolektívom • tvorivo pracovať s bežnými prostriedkami kultúrnej tvorby
Kognitívna oblasť	
Obsahové štandardy Dieťa si osvojí:	Výkonové štandardy Dieťa dokáže:
<ul style="list-style-type: none"> • rôznorodosť ľudských činností • rôznorodosť technických prostriedkov • rôznorodosť umeleckých činností 	<ul style="list-style-type: none"> • pomenovať rôzne ľudské činnosti • pomenovať zamestnanie alebo pracovnú činnosť blízkych ľudí a ľudí, s ktorými sa stretáva • pomenovať bežné technické pro-

	<ul style="list-style-type: none"> striedky vo svojom okolí rozoznať umelecké činnosti, s ktorými sa stretáva presne rozlišovať rôzne životné prostredie vo svojom okolí
<ul style="list-style-type: none"> počúvanie s porozumením rôznorodosť mimiky a gestikulácie materinský jazyk 	<ul style="list-style-type: none"> aktívne počúvať s porozumením rozoznávať význam bežnej mimiky a gest a využívať ich v komunikácii používať spisovnú podobu materinského jazyka
Sociálno-emocionálna oblasť	
Obsahové štandardy Dieťa si osvojí:	Výkonové štandardy Dieťa dokáže:
<ul style="list-style-type: none"> rôznorodosť emócií nevyhnutnosť spolupráce cesty riešenia konfliktov 	<ul style="list-style-type: none"> pomenovať pozitívne a negatívne emócie druhých ľudí pristúpiť k spolupráci aj v neobvyklých situáciách obdarovať, prijať dar, podeliť sa aktívne pomáhať druhým pristúpiť na kompromis
<ul style="list-style-type: none"> rôznorodosť komunikácie 	<ul style="list-style-type: none"> komunikovať otvorene primeraným spôsobom obhajovať svoje vlastné názory
<ul style="list-style-type: none"> rozmanitosť ľudí základy empatie 	<ul style="list-style-type: none"> akceptovať existenciu odlišných názorov a odlišných spôsobov správania prejaviť pozitívne postoje k slabším a znevýhodneným nezneužiť svoje postavenie silnejšieho

Vzdelávacie štandardy v tematickom okruhu Kultúra

Perceptuálno-motorická oblasť	
Obsahové štandardy Dieťa si osvojí:	Výkonové štandardy Dieťa dokáže:
<ul style="list-style-type: none"> kultúrne nástroje na sebvýjadrenie – pohyb, zvuk, farba, slovo 	<ul style="list-style-type: none"> zručne a samostatne maľovať/kresliť, tancovať, pohybovať sa a rozprávať kultivovane vyjadriť svoju náladu farbou, pohybom, zvukom a slovom zapojiť do svojho vyjadrenia motorické prvky z iných kultúr vo svojom okolí a improvizuje s nimi pohybovo vyjadriť text alebo výtvarný námet výtvarne vyjadriť text

	<ul style="list-style-type: none"> • sloвне vyjadriť výtvarné námety
Kognitívna oblasť	
Obsahové štandardy Dieťa si osvojí:	Výkonové štandardy Dieťa dokáže:
<ul style="list-style-type: none"> • rôznorodosť predmetov a hračiek 	<ul style="list-style-type: none"> • pomenovať a akceptovať rôznorodosť hračiek a predmetov okolo seba a ich vlastností • prejaviť záujem o hračky pochádzajúce z inej kultúry
<ul style="list-style-type: none"> • charakter bydliska a širšieho okolia 	<ul style="list-style-type: none"> • pomenovať hlavné vlastnosti svojho bydliska (obce, prírody, regiónu) • pomenovať hlavné vlastnosti iných jemu známych regiónov • primerane vyjadriť, že jeho vlasťou je Slovenská republika a rozoznať, že iné deti môžu mať inú vlasť
<ul style="list-style-type: none"> • kultúrne dedičstvo 	<ul style="list-style-type: none"> • venovať pozornosť kultúrnym predmetom špecifickým pre jeho región • všimnúť si, že iné regióny môžu mať iné špecifické predmety • zapojiť sa do prípravy sviatkov • vlastnými slovami primerane vyjadriť svoj pocit zo sviatku a aktívne sleduje vyjadrenia iných detí • všimnúť si rôznorodosť sviatkov
Sociálno-emocionálna oblasť	
Obsahové štandardy Dieťa si osvojí:	Výkonové štandardy Dieťa dokáže:
<ul style="list-style-type: none"> • rôznorodosť hier • hra ako kolektívna činnosť 	<ul style="list-style-type: none"> • pomenovať rôznorodosť hier • prejaviť záujem o odlišné hry iných detí • neodmietnuť automaticky nové hry • spolupracovať v známych aj neznámych hrách
<ul style="list-style-type: none"> • rozmanitosť hudobno-dramatických činností 	<ul style="list-style-type: none"> • spolupracovať v rôznych pohybových, dramatických a hudobných činnostiach • nebáť sa nových pohybových, hudobných a dramatických podnetov • primerane vyjadriť svoje pocity z vlastnej tvorby a interpretácie i zo sledovania iných detí
<ul style="list-style-type: none"> • rozmanitosť výtvarného vyjadrenia 	<ul style="list-style-type: none"> • spolupracovať pri skupinovej výtvarnej činnosti • využiť výtvarné nástroje pochádzajúce z rôznych prostredí a kultúr a ex-

	<ul style="list-style-type: none"> perimentovať s nimi primerane vyjadriť svoje pocity z vlastnej i z cudzej tvorby
<ul style="list-style-type: none"> rozmanitosť literárnej tvorivosti 	<ul style="list-style-type: none"> spolupracovať v literárno-dramatických činnostiach – pri tvorbe aj reprodukcii prejaviť záujem o neobvyklé literárne a dramatické prvky primerane vyjadriť svoje pocity z vlastnej i z cudzej tvorby

Organizačné formy

ORGANIZÁCIA

multikultúrnej výchovy v predprimárnom vzdelávaní

Tak ako celé vzdelávanie v materskej škole, aj cieľavedomé podnety pre medzi kultúrne porozumenie by sa mali odohrávať v rámci **edukačných aktivít** riadených pedagógom. Tie sú samozrejme prispôsobené veku, psychickým a fyzickým schopnostiam dieťaťa. Kľúčovou aktivitou sú preto hrové činnosti. Základom **hry** je **zážitok**, preto je veľmi vhodná aj ako nenásilný súbor podnetov pre medzi kultúrne pochopenie. Deti získavajú **priamu** skúsenosť s **rozmanitosťou** sveta okolo seba, a túto rozmanitosť môže pedagóg cieľavedome ovplyvňovať.

Tieto podnety síce pôsobia intenzívne, ale sú relatívne izolované. Pre rozvoj citlivosti voči odlišným ľuďom je však oveľa dôležitejšie nenásilné a dlhodobé pôsobenie celého prostredia a organizácie života v materskej škole.

V multikultúrnej výchove v predprimárnom vzdelávaní je oveľa efektívnejšie, ak deti nedostávajú rozmanité podnety len v edukačných aktivitách, ale počas **celého pobytu** v materskej škole.

Škôlka to dosiahne rôznymi spôsobmi, najlepšie je ich kombinácia, aby rôzne deti mohli dostávať podnety podľa toho, čo sú schopné vnímať:

- **Témy, obsahy, formy** aj **prostriedky** edukačných činností vychádzajú z rôznych ľudských životov, osudov, textov, prostredí a pod.
- Ponuka rozmanitých **kultúrnych artefaktov** v hrách.
- Pokiaľ to organizačné možnosti materskej školy dovoľia, rešpektovať rôznorodé **životné štýly** detí, ktoré škôlku navštevujú – samozrejme s plným rešpektovaním spoločnej organizácie dňa, hygieny, základných noriem života v kolektíve a pod.

- Rôzne ľudské životy a osudy: Napr. medzi hračkami bábika černoško, hra na cestovanie po svete, rozprávanie či dramatizácia života u Eskimákov. Alebo zložitejšie podnety – hľadanie spôsobov, ako pomôcť dievčatku so zápalkami alebo cínovému vojačikovi z Andersenových rozprávok.
- Rozmanité kultúrne artefakty: Napr. čítanie rómskej alebo vietnamskej rozprávky, pre rytmicko-dramatické akcie nevyužívať len európsku hudbu, ale aj hudbu iných kontinentov, ako podnety pre výtvarné činnosti tiež využívať diela z rôznych kontinentov a rôznych dôb.
- Rôzne životné štýly: Napr. vnímanie sviatkov, ktoré sa slávia v rodinách z rôznych etníc, vnímanie a rešpektovanie rôznych spôsobov obliekania (s podmienkou, že sú hygienické), rešpektovanie rôznych spôsobov správania detí (s podmienkou, že nenarúšajú kolektívny život), vnímanie a rešpektovanie rôznych životných postojov, ktoré deťom vstúpajú v rodinách (opäť s podmienkou, že nenarúšajú kolektívny život). Najmä pri starších deťoch je možné tento rešpekt dopĺňať o upozorňovanie na odlišnosti a stereotypy v správaní a v životných štýloch.

PRÍKLAD

Prostredie materskej školy sa tak stáva **prirodzene otvoreným** pre rozmanitosť sveta, čím môže deťom túto skúsenosť sprostredkovať neustále, a nielen cieľovými edukačnými aktivitami.

Zmyslom multikultúrnej výchovy v predprimárnom vzdelávaní je hlavne poskytnúť deťom rozmanité prostredie a rozvíjať v nich schopnosť vnímať rozmanitosť sveta. Zmyslom je aj pripraviť deti na systematickú multikultúrnu výchovu v základnej škole. Preto je práve uvedený nenásilný prístup v zhode s možnosťami predprimárneho vzdelávania. Je v zhode so všeobecnými cieľmi tohto stupňa vzdelávania a je v zhode s vývinovou etapou v živote detí navštevujúcich materskú školu.

Rozprávka ako nástroj multikultúrnej výchovy v predprimárnom vzdelávaní

PRÍKLAD

Príbeh, ktorý zodpovedá aktuálnemu stavu psychického vývinu dieťaťa, môže v emocionalite dieťaťa efektívne posilňovať žiaduce emócie, ktoré by mohli byť základom budúcej medzi kultúrnej tolerance a porozumenia.

V príbehu totiž vystupujú postavy, ktoré riešia variabilné problémy s pestrou vzorkou ľudských aj nadprirodzených typov. Niektorí z nich sú nemenné typy, iní sa vyvíjajú a menia. Všetky však vstupujú do **rôznorodých situácií**, v mnohých z nich musia prejavovať originálne a **tvorivé postupy riešenia**. Vždy sa istým spôsobom musia prispôbiť situácii alebo svojmu partnerovi (či protivníkovi).

Rôzne spôsoby riešenia nie sú izolované, ale vznikajú v kontexte príbehu, pri ďalšom použití sa často ukazuje, že ich treba pozmeniť, alebo nájsť celkom nové. Postavy, situácie aj riešenia sa vyvíjajú, menia.

Všetko sa odohráva „**akoby**“ v reálnom svete, pretože postavy komunikujú a konajú ako živí ľudia. Rozprávka spravidla obsahuje priamu a polopriamu reč, opäť niečo, čo deti zažívajú v každodennom svete. V rozprávke sa mení **optika** a rozprávač. Deti síce nevedia odlíšiť, ale cítia, čo si myslí a ako vníma svet hlavný predstaviteľ, a čo vidí, či rozpráva, rozprávač. Vnímajú teda rozdiel medzi tým, ako sa veci javia a aké sú z odstupu.

Postavy v rozprávkach sú často typy s minimálnym psychickým vývinom. V udalostiach však určitým spôsobom **konajú**, pričom v rôznych situáciách konajú odlišne, alebo rôzne postavy v tej istej situácii konajú odlišne. Deťom sa tak ukazujú situácie, v ktorých nie je dôležité, aká bytosť prichádza, ale ako sa v situácii správa, a podľa toho ju okolie posudzuje.

Tým všetkým sa deťom ponúkajú podnety pre osvojovanie si modelov **správania** v rozmanitých situáciách, modely **hodnotenia** človeka a jeho správania, a hlavne pre precitovanie vzťahov ľudí v rozmanitých situáciách.

Príbeh (rozprávka) preto môže deťom poskytovať mimoriadne veľa podnetov pre rozvoj ich schopností orientácie v neznámych situáciách, či dôležité pre hľadanie alternatívnych riešení problémov. Samozrejme, je nevyhnutné pracovať s rozprávkami, ktoré zodpovedajú stupňu psychického vývinu detí.

Rozprávka, teda príbeh pochopiteľný deťmi predškolského veku, patrí k veľmi efektívnym nástrojom multikultúrnej výchovy v predškolskom veku. Nezáleží na tom, čo v nej vystupujú reálne alebo nadprirodzené postavy, či situácie v rozprávke sú reálne alebo nie. Dôležité je, že sú pestré a ponúkajú situácie či ľudí v rôznych prostrediach a rôznych situáciách, vo vývine.

Bájky a rozprávky o zvieratách prinášajú svet zvierat, ktoré konajú a myslia ako človek. Personifikácia vecí a antropomorfizácia zvierat sú pre deti predškolského veku prirodzené, fungujú v ich fantázii ako prirodzená súčasť sveta. Deti staršieho

predškolského veku si navyše začínajú aj uvedomovať modelový charakter rozprávok o zvieratkách, čo ešte posilňuje ich pôsobenie – lebo je možné doťahovať ich rozprávanie až do morálneho ponaučenia (podľa úrovne psychického vývinu dieťaťa). **Ezopove** či **Krylovove** bájky sú najjednoduchším materiálom, je však nevyhnutné z nich vyberať podľa úrovne psychického vývinu dieťaťa. Vhodným príkladom môže byť **Kocúr v čižmách** alebo **Škaredé kačiatko**, v ktorých sa z bezcenného a nechceného zvieratka/vtáka stáva významná bytosť.

Fantastické rozprávky sa síce pohybujú v nereálnom svete, ale ten je vždy len modelom skutočného sveta. Pohyb v hravom svete je pre deti prirodzený, preto tieto rozprávky veľmi dobre prijímajú. Príkladom fantastickej rozprávky pre potreby multikultúrnej výchovy môže byť napr. **O dvanástich mesiačikoch** – každodenný svet okolo nás, ktorý deti prežívajú a uvedomujú si, sa ukazuje ako veľmi variabilný. V rozprávke má každý z dvanástich mesiacov iný pohľad na svet, pričom každý z nich je niečím užitočný. Uvedomujú si svoje miesto v plynutí času, preto nažívajú v harmónii.

Realistické rozprávky ponúkajú magický pohľad do reálneho sveta. Ako každá rozprávka, obsahujú dávku fantastického rozprávania. Práve fantastické prvky umožňujú nazrieť za povrchné zdanie reality. Deti si tak osvojujú pocit, že pohľad do hĺbky, alebo svieži pohľad na svet, môže prinášať nielen neobvyklé poznanie, ale môže odhaliť skutočné bohatstvo. Príkladom môže byť napr. rozprávka **Cisárovo nové šaty**. Deti vnímajú, že sa netreba dať oklamať ničím, čo sa nejako tvári, ale že je možné vidieť aj do hĺbky človeka.

Pre starší predškolský vek sú vhodné **povesti**, ktoré sa viažu ku konkrétnemu prostrediu alebo časovému obdobiu. Pre deti sú lákavé tým, že postavy hrdinov môžu bez problémov vzťahovať k svojmu svetu a k svojim hrám, čo získava ešte väčšiu silu vtedy, ak sa využije povesť vzťahujúca sa k vlastnému regiónu. Treba však povesti starostlivo vyberať, pretože niektoré nesú posolstvo o odvrhnutí cudzincov, o obrane vlastného regiónu a pod. Vhodnou povestou môže byť napr. **Povešť o rytierovi Rolandovi**, v ktorej sa pieseň z ďalej krajiny veľmi zapáči obyvateľom mesta.

Didaktické rozprávky sú menej vhodným materiálom pre predškolský vek. Často bývajú nešikovným stvárnením morálneho poučenia, takže trpí fantazijnosť rozprávky a emocionálna sila.

Pre posilnenie príbehového charakteru rozprávok je možné využiť celé prozaické **cykly**, resp. rozprávky, ktoré sú vlastne malou novelou a prinášajú obraz dlhodobých osudov svojich hrdinov. Postavy sa vyvíjajú a menia oveľa viac, ako je v rozprávkach bežné, konfrontujú sa s rôznymi typmi postáv a s rôznymi udalosťami. Lepšie vynikajú protiklady, rozdiely, spolupráca či konflikty. Príkladom môže byť napr. viacero častí príbehov o **Nevdkovi**, **Ferdovi Mravcovi** alebo **Pinocchiovi**, v ktorých hlavní hrdinovia sami prechádzajú zložitým vývinom a jednotlivé udalosti ponúkajú množstvo bežných aj menej bežných situácií z každodenného života detí. Všetko sa deje nereálnej postave, resp. chrobáčikovi – deti si nemusia (v tomto veku ani ešte nemôžu) vedome reflektovať mravné poučenia z jednotlivých situácií, vstúpajú si ich však nenásilnou formou. Takéto cykly nesú aj viac vrstiev posolstva využiteľného pre multikultúrnu výchovu – pomoc slabším, spolupráca, pokojné riešenie problémov, neodsudzovanie druhých kvôli výzoru a pod.

Multikultúrna výchova v primárnom vzdelávaní (ISCED 1)

Zmysel

ZMYSEL

multikultúrnej výchovy v primárnom vzdelávaní

Tradičná **kultúrna rozmanitosť Slovenska** sa v súčasnosti prehlbuje vďaka otváraní slovenskej spoločnosti s pomocou médií, vďaka voľnejšiemu pohybu osôb a rozvoju turistiky. Pomáha aj medzinárodná spolupráca, migrácia príslušníkov blízkych i vzdialenejších a doposiaľ nepoznaných kultúr. Pestrosť kultúr v rámci jednotného právneho systému je dôležité zachovať, aby sa prehlboval humanistický a tvorivý charakter kultúry Slovenskej republiky. Kultúrne prostredie Slovenska bolo a je často hlboko tolerantné voči príslušníkom iných kultúr, stále je však poznačené aj neznášanlivosťou voči iným socio-kultúrnym skupinám.

Preto je dôležité už od raného školského veku podporovať u detí schopnosti pohybovať sa v prostredí rôznych sociálnych vrstiev a rôznych kultúr. Deti tak od prvých týždňov v škole dostávajú podnety, ktoré pomáhajú prirodzenému rozvoju **schopností pre komunikáciu a spoluprácu** pri stretnutiach s odlišnými ľuďmi.

V primárnom vzdelávaní majú žiaci postupne získavať schopnosť **samostatne** vyhodnocovať svoje stretnutia s odlišnosťou. Postupne si rozvíjajú schopnosti a zručnosti pre zapojenie sa do rôznorodého kolektívu – pre **spoločné** poznávanie, objavovanie, dorozumievanie sa aj hodnotenie sveta okolo seba. Tieto spoločné aktivity sa dnes už často uskutočňujú v socio-kultúrne rôznorodom kolektíve, takže primárne vzdelávanie pripravuje žiakov na to, aby sa v podobnej situácii dokázali zorientovať a konať (spočiatku pod vedením učiteľa, neskôr samostatne).

V mladšom školskom veku sa v dieťati upevňujú **socio-kultúrne vzorce** správania a myslenia, ktoré získava zo svojho okolia, prípadne ktoré mu vstúpuje škola. Dieťa sa stáva **kultúrne gramotné**, teda spoznáva a uvedomuje si kultúru svojho najbližšieho prirodzeného okolia, pričom už vedome využíva jej možnosti. Systematicky si osvojuje **ikonografiu** svojej kultúry a hlavné symbolické príbehy, ktoré tvoria základ kultúry jeho prirodzeného okolia. Uvedomuje si kvalitu a hodnotu **vyjadrovacích prostriedkov**, ktoré sa používajú v kultúre jeho okolia. Tieto vyjadrovacie prostriedky začína aj cieľavedome a uvedomelo začína využívať. Dieťa sa de-

finitívne zaraďuje do určitej socio-kultúrnej tradície, ktorú si zároveň začína uvedomovať. Dieťa tak v primárnom vzdelávaní získava základný **kultúrny referenčný rámec**, z ktorého bude vychádzať pri hodnotení a komunikovaní s inými kultúrami. Tento referenčný rámec je do značnej miery neuvedomovaný, avšak hlavne ku koncu primárneho vzdelávania si ho dieťa začína uvedomovať a reflektuje ho ako svoju **kultúrnu identitu**. V primárnom vzdelávaní sa tak dotvorí schopnosť **kultúrnej sebareflexie**, ktorá tvorí nevyhnutné východisko pre neskoršiu multikultúrnu výchovu.

Na báze kultúrneho referenčného rámca, ktorý si deti osvojujú, je možné v primárnom vzdelávaní u detí rozvíjať **základy medzi kultúrneho porozumenia** a **základy ich schopností i zručností pre medzi kultúrnu spoluprácu**. Primárne vzdelávanie tak po predchádzajúcej príprave dieťaťa v predprimárnom vzdelávaní začína so základmi multikultúrnej výchovy, ktorá má stále prevažne zážitkovú a skúsenostnú podobu. Až neskôr, v nižšom sekundárnom vzdelávaní sa obohacuje o širší a hlbší poznatkový rozmer.

Kladenie základov medzi kultúrneho porozumenia v primárnom vzdelávaní rešpektuje neopakovateľnú **hodnotu každého dieťaťa** a neodmysliteľnú **hodnotu skupiny detí** ako prirodzeného sociálneho prostredia pre dieťa. Rešpektuje **individuálne** potreby konkrétneho dieťaťa a vychádza z faktu **rovnosti** všetkých detí. Rešpektuje **kultúrnu identitu** prirodzeného socio-kultúrneho prostredia detí.

Multikultúrna výchova v primárnom vzdelávaní sa napája na jednotlivé vyučovacie predmety, aby **pripravila** dieťa **na hlbšie poznávanie** rozmanitosti sveta v nižšom sekundárnom vzdelávaní.

Pri realizácii multikultúrnej výchovy je nevyhnutné rešpektovať **lokálne podmienky**, je vhodné spolupracovať s inými verejnými, štátnymi i mimovládnyimi organizáciami v regióne. Výchovno-vzdelávacia činnosť základnej školy v oblasti multikultúrnej výchovy je efektívna najmä vtedy, ak sa celé vnútorné prostredie a **atmosféra** školy rozvíjajú ako systémy citlivé na kultúrne odlišnosti.

Zhrnutie: Zmyslom multikultúrnej výchovy v primárnom vzdelávaní je rozvíjať u detí schopnosť základnej **kultúrnej sebareflexie** a schopnosti pre **samostatné zapojenie sa do spolupráce v sociálne a kultúrne rôznorodom kolektíve**.

Ciele

CIELE

multikultúrnej výchovy v primárnom vzdelávaní

Všeobecným cieľom multikultúrnej výchovy v primárnom vzdelávaní je rozvinúť u žiakov kultúrnu sebareflexiu a súčasne ich schopnosti pre základné medzi kultúrne porozumenie. Cieľom je vyvážene budovať povedomie vlastnej kultúrnej identity s otváraním detskej psychiky pre produkty iných kultúr a pre ľudí z iných kultúr. Rozvíja sa tak schopnosť pochopiť svoju jedinečnosť v kontexte univerzálnych ľudských hodnôt.

Hlavné ciele

1. Viest' žiakov k uvedomeniu si povahy vlastného socio-kultúrneho prostredia a k chápaniu kultúrnej identity tohto prostredia.
2. Viest' žiakov k rešpektovaniu kultúrnej rozmanitosti najbližšieho okolia.

Čiastkové ciele

1. Podporiť rozvoj kultúrnej gramotnosti žiaka.
2. Viest' žiakov k chápaniu, aké miesto majú hodnoty vlastného kultúrneho prostredia medzi univerzálnymi ľudskými hodnotami.
3. Viest' žiakov k chápaniu prítomnosti univerzálnych hodnôt v iných kultúrach.
4. Podporovať sebavedomie žiakov a schopnosti uplatniť sa vo vlastnej skupine vyvážene so schopnosťami spolupracovať s deťmi z iných skupín.
5. Poskytovať dostatok podnetov pre zážitok rôznorodosti ľudského sveta, podnecovať záujem o okolie. Podnecovať zvedavosť o odlišné kultúry v blízkom okolí. Podporovať ochotu skúmať okolie.
6. Rozvíjať sebareflexiu a klásť základy kritického myslenia vo vzťahu k vlastnej aj k cudzím kultúram.
7. Rozvíjať schopnosť riešiť konflikty pokojnou cestou a motivovať ich k aktívnemu vyhľadávaniu pokojného riešenia.
8. Rozvíjať schopnosť porozumieť neverbálnej komunikácii.
9. Rozvíjať schopnosť kultivovane a primerane komunikovať s pomocou vyjadrovacích prostriedkov vlastnej kultúry.

prvého stupňa základnej školy z hľadiska multikultúrnej výchovy

Absolvent primárneho vzdelávania má rozvinuté také kompetencie v medzi kultúrnej komunikácii, ktoré sú východiskom pre rozvoj hlbšieho medzi kultúrneho pochopenia a tolerancie v jeho ďalšom vývine v nižšom sekundárnom vzdelávaní.

Medzi kultúrne kompetencie sa **neredukujú** len na kultúrne kompetencie dieťaťa, ale prechádzajú cez všetky ostatné skupiny jeho kompetencií. Iné ako kultúrne kompetencie dieťaťa dostávajú pod vplyvom multikultúrnej výchovy nový **odtieň**. Tento odtieň orientuje jednotlivé kompetencie žiaka na podporu jeho medzi kultúrne pozitívneho správania. Absolvent primárneho vzdelávania má rozvinuté tieto medzi kultúrne kompetencie:

1. Sociálne a komunikačné kompetencie

- Kultivovane komunikuje a vyjadruje obsahy svojej psychiky na úrovni svojho veku. Využíva pritom bežne dostupné nástroje kultúry svojho okolia – jazykové, pohybové, výtvarné a iné.
- Aktívne počúva.
- Pomenúva stereotypné správanie druhých ľudí.
- Rozumie neverbálnej komunikácii svojho okolia a reaguje na ňu.
- Preukazuje záujem o primerané formy medzi kultúrnej komunikácie.
- Prejavuje záujem o odlišné kultúry a o ľudí z odlišného socio-kultúrneho prostredia.
- Prejavuje ochotu reflektovať svoje predsudky.
- Diskutuje o stereotypoch vo svojom vnímaní druhých ľudí.
- Vyhodnocuje svoj strach z neznámeho.

2. Mediálne a informačné kompetencie

- Pomenúva základné rozdiely medzi reálnym, virtuálnym a mediálnym svetom.
- Začína kriticky reagovať na obsahy mediálnych produktov.
- Využíva rôzne informačné zdroje.

3. Kompetencie pre učenie sa

- Zaujíma sa o nové veci, poznatky, ľudí, situácie, prostredie.
- Aktívne vyhľadáva nové zážitky a skúsenosti.
- Aktívne vyhľadáva informácie.
- Neuspokojí sa s prvou nájdenou informáciou.
- Vyberá a hodnotí informácie a spracúva ich pre potreby svojho učenia.

4. Kompetencie v riešení problémov

- Vyhľadáva príčiny a rôzne súvislosti problémov.
- Vyhľadáva informácie a poznatky, ktoré môžu pomôcť pri riešení problémov a konfliktov.
- Vyhľadáva pokojné cesty riešenie konfliktov.
- Spolupracuje pri riešení problémov a konfliktov. Prejavuje aktívnu snahu pomáhať druhým pri riešení problémov.

5. Občianske kompetencie

- Na primeranej úrovni si uvedomuje rovnováhu svojich práv, povinností a zodpovednosti.
- Prijíma zodpovednosť za svoje činy a rešpektuje zodpovednosť druhých ľudí.
- Prijíma kolektívnu zodpovednosť skupiny a pomenúva svoj podiel na nej.
- Ponúka svoje vlastné riešenia problémov v skupine. Dokáže slobodne a bez nátlaku uzatvárať kompromisy, avšak vie jasne pomenovať svoje stanovisko.
- Odsudzuje násilné riešenie konfliktov. K násiliu sa uchýľuje len v nevyhnutnej sebaobrane, dokáže však toto násilie spätne zdôvodniť a prijíma zodpovednosť za jeho dôsledky.

6. Kultúrne kompetencie

- Na primeranej úrovni svojej kultúrnej gramotnosti využíva vyjadrovacie prostriedky kultúry svojho okolia. Správa sa kultivovane primerane svojmu veku, psychickej úrovni a primerane situácii.
- Komunikuje na primeranej úrovni svojej kultúrnej gramotnosti.
- Rozoznáva kultúrne symboly a vyjadrovacie prostriedky svojej a iných kultúr a porovnáva ich.

- Uvedomuje si svoju kultúrnu identitu, ktorú dokáže predbežne a nepresne pomenovať.
- Začína reflektovať a pomenúvať svoje predsudky voči predmetom a ľuďom z iných kultúr. Prejavuje ochotu diskutovať o nich.
- Váži si a nepoškodzuje kultúrne dedičstvo vlastnej kultúry ani iných kultúr.
- Rešpektuje životný štýl druhých ľudí, pokiaľ mu tento štýl neubližuje. V takom prípade komunikuje pokojnou cestou a vyhľadáva kompromisné riešenia. Spolupracuje s učiteľom.
- Prejavuje snahu o toleranciu a empatiu voči iným kultúram.

Súbor kompetencií slúži učiteľom v primárnom vzdelávaní, aby mohli formovať svoju multikultúrnu výchovu **cieľavedomým** spôsobom. Medzi kultúrne kompetencie absolventov primárneho vzdelávania nie sú izolovanými schopnosťami. Sú zvláštnou **kvalitou iných kompetencií**, ktoré posúvajú žiaka smerom k chápaniu iných kultúr a k spolupráci s príslušníkmi iných kultúr.

Medzi kultúrne kompetencie umožňujú absolventovi primárneho vzdelávania postupne si **uvedomovať** svoju kultúrnu identitu. Umožňujú mu **akceptovať** príslušníkov iných kultúr. Umožňujú mu pokojnou cestou sa **zúčastňovať** spolupráce.

Oproti predprimárnemu vzdelávaniu sa v primárnom vzdelávaní multikultúrna výchova orientuje už aj na získavanie **skúseností s priamym kontaktom** s inými kultúrami. Nerozvíja len všeobecnú citlivosť pre nové skúsenosti, ale už cieľavedome vedie deti k relatívnej otvorenosti voči konkrétnym kultúrnym odlišnostiam. Robí to však na báze prehľbovania povedomia kultúry prirodzeného prostredia žiakov.

Multikultúrna výchova v primárnom vzdelávaní sa preto zameriava na prehľbovanie vlastnej **kultúrnej identity**, na jej **uvedomovanie** si a súčasne na prehľbovanie **otvorenosti** voči iným kultúram.

Štruktúra

ŠTRUKTÚRA
ŠtVP

Štátneho vzdelávacieho programu z hľadiska multikultúrnej výchovy

Štátny vzdelávací program pre ISCED 1 sa člení na sedem vzdelávacích oblastí: (Jazyk a komunikácie, Matematika a práca s informáciami, Príroda a spoločnosť, Človek a hodnoty, Človek a svet práce, Umenie a kultúra, Zdravie

a pohyb) a osem prierezových tém (Osobnostný a sociálny rozvoj, Environmentálna výchova, Mediálna výchova, Multikultúrna výchova, Dopravná výchova, Ochrana života a zdravia, Tvorba projektu a prezentačné zručnosti, Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra).

Pretože účelom prierezových tém je začleniť sa do viacerých vzdelávacích oblastí, venuje sa tento materiál hlavným vzdelávacím oblastiam, v ktorých sa môže efektívne uplatniť multikultúrna výchova– Jazyk a komunikácia, Príroda a spoločnosť, Človek a hodnoty, Umenie a kultúra. Nevenuje sa ostatným prierezovým témam, ktoré majú svoje vlastné nástroje a možnosti, ako sa včleniť do vzdelávacích oblastí a predmetov.

Charakteristika vzdelávacích oblastí z hľadiska multikultúrnej výchovy

Pre multikultúrnu výchovu v primárnom stupni vzdelávania sú **najvhodnejšie** štyri vzdelávacie oblasti: Jazyk a komunikácia, Príroda a spoločnosť, Človek a hodnoty, Umenie a kultúra.

Jazyk a komunikácia

**JAZYK A
KOMUNIKÁCIA**

Jazyk zohráva v multikultúrnej výchove v primárnom stupni vzdelávania dvojakú úlohu: A. Je základným **komunikačným nástrojom**, ktorého zákonitosti si žiaci osvojujú, aby mohli komunikovať so svojím okolím, a to vrátane príslušníkov iných kultúr. Umožňuje žiakom vyjadrovať obsahy svojej psychiky a nadväzovať kontakty s okolím. B. Je základným **obmedzením v medzi kultúrnej komunikácii**, pretože určitým spôsobom formuje spôsob myslenia žiakov. Pri začleňovaní multikultúrnej výchovy do predmetov tejto vzdelávacej oblasti treba brať do úvahy aj obmedzenia.

A. Jazyk ako komunikačný nástroj

Podľa Štátneho vzdelávacieho programu je ťažisko výučby materinského aj cudzieho jazyka na tomto stupni školy v rozvoji **komunikatívnych kompetencií**, nie v osvojovaní si formálnych štruktúr jazyka. Žiaci majú vnímať štruktúry jazyka a osvojovať si ich v jeho používaní, v aktívnej práci s jazykom, v ktorej interpretujú a hodnotia jazykové štruktúry. Nemajú memorovať, ale aktívne pracovať s jazykom.

Vo výučbe materinského jazyka sa tak otvára veľký priestor pre multikultúrnú výchovu. Žiaci spoznávajú **rôzne spôsoby práce s jazykom**, teda rôzne spôsoby vyjadrovania obsahov svojej psychiky. Práve pri komunikácii s príslušníkmi z iných kultúr je dôležitejšie presnejšie vyjadriť, čo chce hovoriaci vysloviť, je dôležité vedieť, ako využiť presnú formálnu štruktúru vyjadrenia. Pri postupnom formovaní týchto zručností získavajú žiaci možnosť **flexibilne komunikovať** v netradičných situáciách. Uvedomelo používať jazykové nástroje sú takto schopní až vo vyššom veku, v primárnom vzdelávaní sa však kladú základy podobných zručností.

V primárnom vzdelávaní si žiaci osvojujú aj **základy kultúry** svojho okolia systematickým čítaním textov, s ktorými sa v škole pracuje. Literárna výchova tu podporuje rozvoj jazykových komunikačných zručností, pretože v nej si deti osvojujú **materiál** nevyhnutný pre komunikáciu – pri čítaní textov prežívajú rôzne situácie vyjadrené rôznymi jazykovými štruktúrami a precitujú súvislosť jazyka so situáciou. Táto časť primárneho vzdelávania podporuje formovanie kultúrnej identity žiakov a postupné uvedomovanie si svojej identity.

Zložitejšia situácia nastáva v prípade, ak sa v triede vyskytujú **žiaci z iných kultúrnych prostredí** a škola nevyučuje v ich materinskom jazyku (deti z menšinových kultúr, deti imigrantov a pod.). V takom prípade slúži výučba slovenského jazyka ako nástroj pre pochopenie domácej či väčšinovej kultúry. Aj títo žiaci si osvojujú vyjadrovacie prostriedky kultúry, v tomto prípade však väčšinovej kultúry. Získavajú tak nástroje pre komunikáciu v kultúrne inom prostredí, je to však prostredie, v ktorom sa bežne pohybujú.

V prípade žiakov z iných kultúrnych prostredí musí multikultúrna výchova pamätať na to, že sa slovenský jazyk a literárna výchova napájajú na kultúrne vzorce **inej povahy** – a teda môžu pre žiakov pôsobiť cudzo. Učiteľ vtedy musí rešpektovať kultúrne vzorce konkrétnych žiakov (ak to organizačné podmienky školy dovoľujú) a prispôbiť výučbu slovenského jazyka tomuto kultúrnemu **konfliktu**.

B. Jazyk ako obmedzenie

Jazyk svojou štruktúrou zároveň **formuje** spôsoby, akými žiaci hľadajú na svet, **obmedzuje** ich spôsoby seba vyjadrenia len na tie formy, ktorú sám jazyk umožňuje. V primárnom vzdelávaní si však žiak musí v prvom rade osvojiť základné spôsoby vyjadrovania, aké využíva jeho materinský jazyk a mimo výučby cudzieho jazyka tu ešte nie je priestor na spochybňovanie týchto štruktúr.

Preto je dôležité ukazovať žiakom rôzne **varianty vyjadrovania** a zdôvodňovať ich situáciou, flexibilitou jazykových štruktúr či zámermi hovoriaceho. Žiaci tak pochopia, že jazyk, ktorý je zväzujúci, má svoje zákonitosti a je zväzujúci preto, aby bolo vyjadrenie presné. Súčasne sa však naučia, že tak ako môžu byť myšlienky, pocity a pohľady na svet rôzne, aj jazyk umožňuje vyjadrovať sa rôznymi spôsobmi.

Pripravujú sa tak na stretnutie s cudzím jazykom – buď už v primárnom vzdelávaní, alebo v reálnej situácii v budúcnosti. Pripravujú sa tak na pochopenie, že človek z inej kultúry sa môže vyjadrovať inak nie preto, že by nepoznal naše spôsoby komunikácie, ale preto, lebo jeho **jazyk mu ponúka iné možnosti** ako nám náš jazyk.

Pre prípravu na takéto stretnutia výrazne pomáha výučba **cudzieho jazyka**, pri ktorom žiaci od začiatku vnímajú odlišné spôsoby a možnosti vyjadrovania. Najmä pri výučbe cudzieho jazyka je dôležité ukazovať **súvislosti** jazyka s krajinou, kde sa používa a **konfrontovať** jeho možnosti s možnosťami materinského jazyka.

Hra so slovami je vo všetkých ročníkoch primárneho vzdelávania vysoko efektívnou súčasťou multikultúrnej výchovy. Žiaci si uvedomujú schopnosť jazyka vyjadriť všetko, čo cítime a čo si myslíme. Otvárajú sa im obzory pre originálnu prácu s jazykom, a tým pre presnejšie sebvýjadrenie. Cez hru s jazykom žiaci hlbšie spoznávajú jeho možnosti, a sú potom otvorenejší pre zvláštne – a iné – spôsoby, s akými pracujú iné jazyky, či ľudia z iných kultúr. Uvedomia si, že iní ľudia môžu s jazykom pracovať neobvykle a na prvý pohľad nepochopiteľne. Pochopia, že za neobvyklou prácou s jazykom sa môže skrývať iné vnímanie sveta. Pochopia aj to, že práca s akýmkoľvek jazykom (nielen s materinským) si vyžaduje určité majstrovstvo.

PRÍKLAD

V začiatkoch primárneho vzdelávania je vhodné pracovať hlavne so zvukovou a významovou stránkou jazyka, napr.:

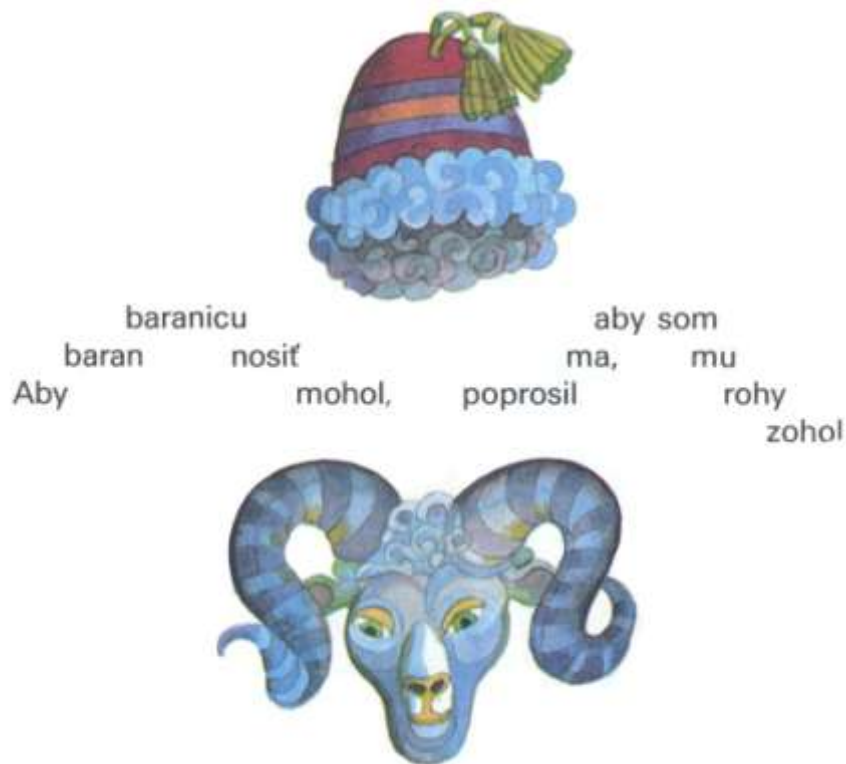
ABECEDA ŠANTÍ
(Štefan Moravčík)

Abeceda šantí,
stvára figle, žarty.

Šumí, šušťí a rachoce,
vřzga ako pánty.

Čáry-máry
v šlabikári,
abeceda pečie, varí,
známe slovo nepočuť.
Ševelinky, šeptalinky,
ošutnajte,
dobrú šuť!

Vo vyšších ročníkoch prichádza aj práca s grafickou stránkou jazyka a deti sú schopné prepájať rôzne významové roviny, sú schopné uvažovať o rozdieloch medzi regiónmi, medzi rôznym podnebím, medzi rôznymi životnými štýlmi. Z jednoduchého predmetu (baranice) a zo zvierat'a na Slovensku bežného (baran) je možné rozvinúť diskusiu, dramatizáciu, hru, výtvarnú prácu a pod. o regionálnych rozdieloch vo faune, obliekaní, životných štýloch a pod.

(Lubomír Feldek, Miroslav Cipár)

C. Hlavné ciele multikultúrnej výchovy v oblasti Jazyk a komunikácia

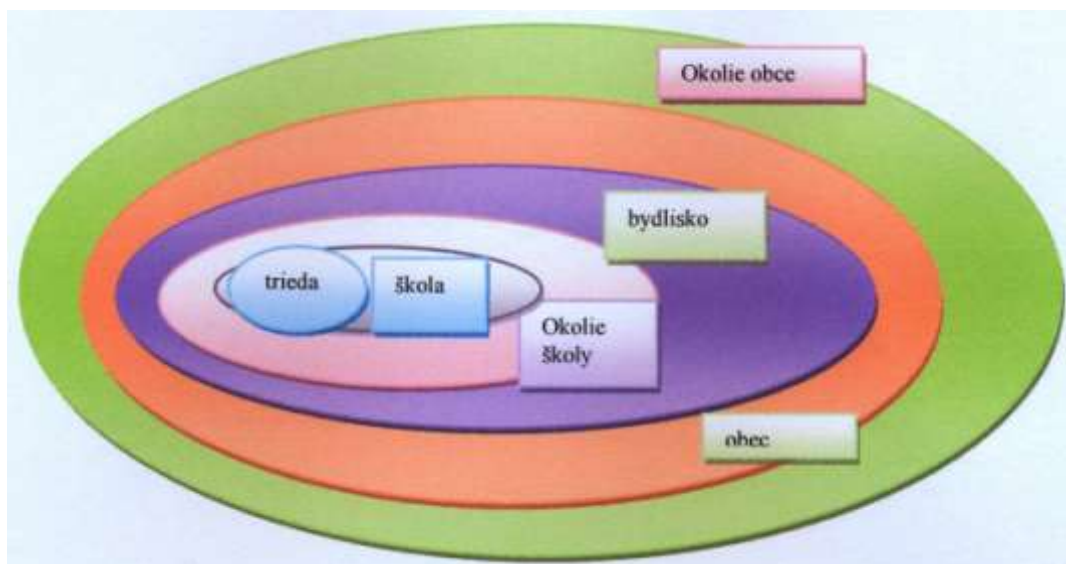
- Ponúknuť žiakom dostatok **nástrojov** na primerané a vhodné seba vyjadrenie.
- Pripraviť žiakov na **variabilné** vyjadrovanie svojich pocitov a myšlienok.
- Viesť žiakov k chápaniu súvislostí medzi jazykovým vyjadrením a konkrétnou situáciou.
- Viesť žiakov k uvedomeniu si **vzťahu** materinského jazyka a kultúrnej identity ich prirodzeného okolia.
- Viesť žiakov k uvedomeniu si vzťahu cudzieho jazyka a kultúrnej identity ľudí, pre ktorých je materinským jazykom.
- Rozvíjať **aktívne počúvanie**.

- Rozvíjať **čítanie s porozumením**, aby žiaci rozoznávali významy textu, ktoré nie sú priamo vyslovené.

Príroda a spoločnosť

Táto vzdelávacia oblasť kultivuje predstavy žiakov o priestore, v ktorom žijeme, o prírodnom prostredí a o prepojení ľudskej činnosti s prostredím. Na prvý pohľad oblasť dosť vzdialená od multikultúrnej výchovy môže výchovu k medzi kultúrnej tolerancii podporiť podstatným spôsobom. Ukazuje totiž **človeka v konkrétnych podmienkach**, ktoré zásadným spôsobom ovplyvňujú jeho činnosť, jeho vnímanie sveta, utváranie ľudského sveta aj kultúru.

Jedným z hlavných cieľov predmetu Vlastiveda je podnecovanie záujmu žiakov o svoje okolie. Štruktúra predmetu je nasledovná:

Problematika predmetu sa odvíja od pochopenia štruktúry, fungovania a vzťahov v triede, cez podobné pochopenie školy, okolia školy, až po obec a jej okolie. Horizont žiaka sa tak systematicky rozširuje a žiaci sú motivovaní k tomu, aby sa **zaujímali** o svoje okolie, aby ho **aktívne** spoznávali, aby sa snažili **pochopiť**, ako je usporiadané a ako funguje. Nestráca sa im pritom súvislosť s ich každodenným životom.

Tento postup pomáha u žiaka rozvíjať **bádateľské a kritické schopnosti**, ktoré neskôr využije pri stretnutí s ľuďmi z iných kultúr, alebo keď sa ocitne v neznámom prostredí. Sú nevyhnutné aj pri predchádzaní rôznym formám kultúrneho šoku, ktorému deti v tomto veku už bývajú vystavované pri cestovaní s rodičmi, alebo pri stretnutí s cudzincami vo svojej obci.

Podobným smerom pôsobí aj predmet Prírodoveda, ktorý je orientovaný na vnímanie a chápanie prírodných procesov. Aj tento predmet však motivuje žiakov k aktívnemu poznávaniu, k **objavovaniu** a k chápaniu **jedinečnosti** rôznych prírodných javov či prírodných prostredí.

V tejto vzdelávacej oblasti nie je vhodné snažiť sa o priamu výchovu k medzi kultúrnemu porozumeniu, pretože sa priamo nedotýka kultúrnych činností človeka. Vytvára však **predpoklady** pre adekvátne pochopenie kultúrne odlišných prístupov tým, že ukazuje človeka v kontexte, ako aj tým, že rozširuje pohľad žiakov do širšieho okolia.

PRÍKLAD

Človek funguje vždy len v určitom prostredí – porovnaním rôznych prostredí sa veľa dozvieme o človeku, o jeho činnosti, o jeho túžbach, o jeho predstavách spokojného života. Mnohé z nich môžu byť veľmi odlišné.

Cyklisti v Pieninách, Slovensko

Bicykle v Oulu, Fínsko

Hlavné ciele multikultúrnej výchovy v oblasti Príroda a spoločnosť

- Rozširovanie **obzoru** z najbližšieho okolia na širšie životné prostredie.
- Rozvoj **bádateľských** schopností.
- Utváranie základov **kritického** myslenia.
- Rozvoj pochopenia pre **previazanosť** človeka a prostredia.

**ČLOVEK A
HODNOTY**

Človek a hodnoty

Kultivácia hodnotových orientácií žiakov s pomocou tejto vzdelávacej oblasti mieri priamo **do ťažiska** multikultúrnej výchovy. Nie však všetkými svojimi témami, niektoré z tém priamo podporujú rozvoj medzi kultúrnej tolerancie, iné idú pomimo nej.

Cieľom tejto vzdelávacej oblasti je rozvoj **osobnostnej identity** žiakov, čím plne korešponduje s prvým hlavným cieľom multikultúrnej výchovy v primárnom vzdelávaní – s prehľbovaním a reflexiou vlastnej kultúrnej identity. V tomto smere pôsobí rovnako predmet etická výchova ako aj náboženská výchova.

Vo vzťahu k druhému hlavnému cieľu multikultúrnej výchovy v primárnom vzdelávaní – podporovať akceptovanie kultúrnej rozmanitosti – pôsobí hlavne etická výchova ako výchova k **prosociálnosti**, k empatii a ku kultivovanej komunikácii.

Multikultúrna výchova je popri podávaní poznatkov o iných kultúrach hlavne **hodnotovou výchovou**: podporuje uvedomenie hodnôt, podporuje formovanie hodnotovej hierarchie, prezentuje žiakom kultúrne hodnoty spoločenstva, ktoré zasadzuje do univerzálneho, všel'udského kontextu. Vzdelávacia oblasť Človek a hodnoty je jej práve preto veľmi blízka, lebo tiež pracuje hlavne zážitkovými a skúsenostnými metódami (zložitejšie odovzdávanie poznatkov nastupuje v multikultúrnej výchove až v nižšom sekundárnom vzdelávaní).

Osobnostnú identitu žiakov – a teda aj kultúrnu identitu – nie je možné vybudovať iba odovzdávaním poznatkov. Identita sa formuje najmä pod vplyvom zážitkov a vlastnej skúsenosti. Zložitejšie kognitívne procesy sa zúčastňujú hlavne reflexie vlastnej identity. Reflexia síce sprevádza formovanie identity, ale uvedomelá reflexia nastupuje hlavne v nižšom sekundárnom vzdelávaní. Pre primárne vzdelávanie je stále **ťažiskom vlastná skúsenosť žiakov**.

Toto prepojenie môže byť veľmi efektívne v etickej výchove, ktorá prináša témy ako empatia, komunikácia a pod., všetky s cieľom rozvíjať prosociálne postoje

a správanie žiakov. Prosociálne – to znamená v prospech spolupráce, tolerancie a kultivovaného mierového riešenia konfliktov. Etická výchova má za cieľ priamo **regulovať správanie** žiakov, čím môže veľmi pomáhať pri rozvoji medzi kultúrnej spolupráce. **Rozvoj sociálnych zručností** a **sebareflexie** sú vynikajúcimi nástrojmi multikultúrnej výchovy.

Rôzne podoby náboženskej výchovy sú schopné pomáhať medzi kultúrnemu porozumeniu hlavne vtedy, ak sa v nich dostatočne zdôrazní **úcta k človeku** a rovnosť všetkých ľudí.

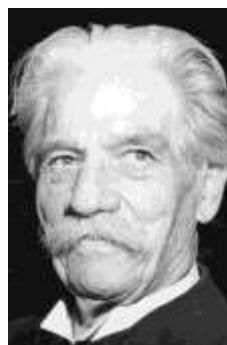
Princípy etickej výchovy možno do postupov multikultúrnej výchovy pretlmočiť prostredníctvom **skutočných ľudských príbehov**. Skutoční ľudia môžu reprezentovať aj ideál, aj ľudské omyly. Vplývajú na nich podmienky, nie sú imúnni voči obyčajným omylom, dokážu spolupracovať aj s ľuďmi zo vzdialenej kultúry, alebo sa stávajú obeťami ľudskej nenávisti.

PRÍKLAD

Reálne príbehy je nevyhnutné prerozprávať primerane veku žiakov.

Tatiana Nikolajevna Savičevová
Ruské dievča, ktoré si počas druhej svetovej vojny v obliehanom Leningrade písalo denník a prostým jazykom registrovalo udalosti okolo seba. Umrelo 11-ročné.

Albert Schweitzer
Nemecký lekár, hudobník a filozof, ktorý z vlastných prostriedkov založil v africkom Gabune nemocnicu a liečil domorodých obyvateľov.

Hlavné ciele multikultúrnej výchovy v oblasti Človek a hodnoty

- Rozvoj **empatických** schopností.

- Nácvik zručností správania v **prospech kolektívu** a poznávanie nevyhnutných **kompromisov**.
- Rozvoj základov **sebareflexie**.
- Cez rozvoj seba porozumenia rozvíjať osobnostnú identitu detí, a klásť tak **základy** pre formovanie **kultúrnej identity**.
- Poukazovanie na **stereotypné** správanie a hodnotenie skutočnosti.

UMENIE A KULTÚRA

Umenie a kultúra

Hlavnými cieľmi tejto vzdelávacej oblasti v primárnom vzdelávaní je rozvoj kultivovanej **kultúrnej gramotnosti**, rozvoj **kultúrnej identity** žiakov a rozvoj schopnosti **rešpektovať hodnoty** iných kultúr. Všetky ciele sú priamo prepojené s cieľmi multikultúrnej výchovy. Ich napĺňanie vytvára predpoklady pre systematickú výchovu k medzi kultúrnej tolerancii vo vyšších ročníkoch základnej školy.

V tomto poradí je aj multikultúrna výchovy v primárnom vzdelávaní najefektívnejšia:

- a) Začať rozvojom kultivovanej kultúrnej gramotnosti,
- b) tú rozvinúť k formovaniu kultúrnej identity,
- c) na ich základe viesť žiakov k chápaniu iných hodnôt a kultúr a k pochopeniu rovnosti všetkých ľudí.

Predmety v tejto vzdelávacej oblasti štartujú prebúdzaním záujmu o svet hudby a svet výtvarného vyjadrovania. Žiaci sa od intuitívnych hier s hudobným a výtvarným materiálom postupne dostávajú k zámerným hrám s hudobnými a výtvarnými pravidlami. Získavajú tak základy pre uvedomelú prácu s výtvarným a hudobným materiálom, ktorá je nevyhnutná pre uvedomovanie si vlastnej kultúrnej identity.

Výchova k uvedomelej kultúrnej identite a k medzi kultúrnemu porozumeniu sa zefektívni, ak sa výtvarný aj hudobný materiál podstatne rozšíria: Výtvarný materiál sa rozšíri na **vizuálny materiál** – teda učiteľ nepracuje v škole len s materiálom a prostriedkami výtvarného umenia, ale využíva akékoľvek prostriedky vizuálneho vyjadrovania, a vizuálneho sveta okolo nás. Hudobný materiál a nástroje hudby sa rozšíria na **zvukový materiál** – učiteľ tak nepracuje len s hudbou, ale so zvukovým svetom a spôsobmi zvukového vyjadrovania okolo nás.

Deti tak nevstupujú len do **sveta umenia**, teda do sveta **bezprostredne viditeľnej** a počutej kultúry, ale osvojujú si hlbšie **vrstvy kultúry**, aj tie, pri ktorých si často **neuvedomujeme**, že sú súčasťou kultúry. Napríklad, ak by v škole skúšali len kompozície využívané v umení, postupne by síce možno hlbšie porozumeli umeniu – čo je jeden z hlavných cieľov tejto vzdelávacej oblasti. Avšak ak pracujú so širším okruhom vizuálnych kompozícií, vedie ich škola k tomu, aby v budúcnosti napr. porozumeli konštrukcii reklamy a boli schopné zaujať kritický vzťah k jej manipuláciám – a to je už len krok k uvedomovaniu si svojich predsudkov a stereotypného vnímania skutočnosti. Ak by v škole pracovali len s hudobným umením, tiež by možno hlbšie porozumeli hudbe. Ak však pracujú so širším okruhom zvukových podnetov, vedie ich škola k tomu, aby v budúcnosti pristupovali kritickejšie a samostatnejšie k zvukovej kulise z médií a z reklamy.

Hoci zapojenie multikultúrnej výchovy do tejto vzdelávacej oblasti je veľmi efektívne, netreba podľahnúť ilúzii, že je tak možné naplniť všetky ciele multikultúrnej výchovy. Pôsobenie Umenia a kultúry je nevyhnutné **dopĺňať inými vzdelávacími oblasťami**, aby multikultúrna výchova nezostala obmedzená len na viditeľnú kultúru, v tomto prípade na zvukový a vizuálny svet kultúrnych artefaktov (hudobná a výtvarná výchova). Práve zapojenie multikultúrnej výchovy do iných vzdelávacích oblastí ju podstatne rozširuje a prehľbuje smerom k tým súčasťam kultúry, ktoré nie sú priamo viditeľné (napr. spôsoby správania a etiketa, jazyk a pod.).

Aby žiaci skutočne vnikli aj do tých súčastí kultúry, ktoré nie sú bezprostredne viditeľné, je vhodná je najmä **kombinácia viacerých vyjadrovacích prostriedkov**:

Štylizovaná maska sovy v tráve pôsobí neobvykle, avšak zaujme svojou pravidelnosťou a hlavne veľkými očami. Určite sa spýtame, prečo má sova také veľké oči, čo v ľudskom svete znamenajú veľké oči (vytreštené oči), v akých situáciách hľadáme podobným spôsobom, na aký účel asi bola maska vyrobená, aké hry by sme

PRÍKLAD

s ňou vedeli vymyslieť a pod. Môžeme na internete nájsť fotografie skutočnej Sovy lesnej a porovnať ich s touto fotografiou, aby sme zistili mieru štylizácie v tejto maske.

Sova vydáva nejaké zvuky. Sú to prirodzené zvuky prírody a vták ich vydáva za určitým účelom. V rozprávkach a povestiach im však ľudia prisúdili iné významy a mnohokrát sa pri nich naľakáme, pretože sa nám spájajú s nočnou situáciou v lese, s tajuplnosťou a záhadami, a sú súčasťou množstva ďalších zvukov prírody.

Sova lesná žije určitým spôsobom života. Aké má podoby? Ak sa tvárime podobne ako táto sova, znamená to, že žijeme podobne? Aké sú asi jej pocity?

Podobnú masku sovy je zložitá nakresliť alebo vyrobiť z papiera a prakticky – aj so zvukmi a s poznaním prirodzeného života sovy – vytvoriť dramatickú situáciu.

Výsledkom je kombinácia rôznych vnemov a činnosti: vizuálne vnemy a spôsoby vyjadrovania, vnímanie umeleckej výtvarnej štylizácie, vnímanie zvukov prírody, vnímanie ľudského chápania prírodných zvukov. Kombinuje sa tu aj pochopenie života vtáka a našich predstáv o ňom. Všetky vnemy sa môžu hneď pretaviť do vlastnej činnosti, aby si žiaci priamo vyskúšali rôzne spôsoby tvarovania vizuálneho a zvukového materiálu.

Všetko sa odohráva na pozadí prírody strednej Európy, kde sova lesná prirodzene žije a na pozadí slovenských rozprávok, v ktorých sova vystupuje ako nočná a múdra bytosť. Žiaci si osvojujú vizuálne a zvukové tvaroslovie, ktoré sú prirodzené pre náš región a učiteľ ich môže viesť k uvedomeniu si tohto regionálneho ukotvenia. Už aj samotný tento výsledok môže vytvárať predpoklady pre efektívnu multikultúrnu výchovu, lebo si žiaci uvedomujú časové a priestorové ohraničenia určitých vyjadrovacích prostriedkov. Môže však poslúžiť aj ako odrazový mostík k vnímaniu artefaktov z odlišných kultúr, teda z iného času a priestoru. Na ne potom nadväzujú aj iné prírodné fenomény, iné interpretácie a iné príbehy. Kultúra sa prelína s ľudským životom, s prírodou, s minulosťou a budúcnosťou, všetko je zabalené do lákavých príbehov.

Hlavné ciele multikultúrnej výchovy v oblasti Umenie a kultúra:

- Formovanie **kultúrnej identity** a jej uvedomovania.
- Nácvik zručností v zvládaní **prostriedkov sebavyjadrenia** vlastnej kultúry.
- Podnety pre spoznávanie **najbližších** kultúr.

- Podnety pre **prijatie faktu** existencie **odlišných** kultúr a odlišných prostriedkov sebvýjadrenia.
- Podnecovanie záujmu o kultúrnu **tradíciu** regiónu.
- Rozvoj motivácie a zručností pre **komunikáciu** s inými ľuďmi.
- Podnety pre pozorovanie faktu, že mnoho vrstiev kultúry zostáva pre nás **skrytých**.

Princípy multikultúrnej výchovy

Hlavné pojmy multikultúrnej výchovy

POJMY

Kultúra

Súhrn ľudských **činností, predmetov, hodnôt, ideí a inštitúcií**, ktoré sú vlastné určitej **sociálnej skupine**, sociálnej vrstve a pod. Kultúra umožňuje človeku, aby sa predošlé skúsenosti generácií odovzdávali **sociálnym učením**, takže nové generácie nemusia opätovne skúšať to, čo vyskúšali ich predkovia.

Kultúra je:

- a) **kognitívnym systémom**, teda systémom informácií a vedomostí o svete,
- b) **symbolickým systémom**, teda systémom znakov, ktoré zaznamenávajú obsahy ľudského vedomia,
- c) **činnostným systémom**, teda súhrnom činností istej sociálnej skupiny, ktoré táto skupina vykonáva spôsobom sebe vlastným,
- d) **inštitucionálnym systémom**, teda systémom inštitúcií spoločnosti.

Funkcie kultúry

- a) **Expresívna** funkcia: Prostredníctvom kultúry človek chápe svet a vyjadruje obsah svojho vedomia.
- b) Funkcia **kolektívneho vedomia**: Odovzdávaním kultúrnej tradície sa sociálna skupina zachováva do budúcnosti.
- c) **Integračná** funkcia: Prostredníctvom kultúry sa sociálna skupina integruje ako jeden celok.
- d) **Diferenciačná** funkcia: Pomocou kultúry sa sociálna skupina odlišuje od iných.

Kultúrna gramotnosť

- a) Schopnosť **porozumieť** znakom, významom a spôsobom komunikácie, ktoré využíva kultúra vlastnej sociálnej skupiny.
- b) Schopnosť **využívať** znaky a formy kultúry vlastnej sociálnej skupiny na seba vyjadrenie a komunikáciu.

V kombinácii porozumenia znakom a formám vlastnej kultúry so schopnosťou využívať ich je kultúrna gramotnosť prostriedkom pre **zapojenie** človeka do vlastnej socio-kultúrnej skupiny. Bez kultúrnej gramotnosti človek **zlyháva v základnej komunikácii** s členmi svojho blízkeho okolia. Rozvinutá kultúrna gramotnosť je predpokladom aj pre porozumenie kultúre iných sociálnych skupín.

Kultúrna identita

Komplexná **predstava**, ktorú si vytvára o sebe jednotlivec alebo skupina ľudí (napr. slovenská kultúrna identita, kultúrna identita Židov, kultúrna identita subkultúry skínov).

Obsahuje hlavné **hodnoty** jednotlivca alebo skupiny ľudí a **seba hodnotenie**, predstavy o vlastnej kultúrnej **tradícii**, hmlistú predstavu o svojej **budúcnosti**. V nej sú určené hranice kultúry spoločenstva.

Vzniká vtedy, ak sa človek potrebuje **priradiť** ku skupine alebo **odlíšiť** od inej skupiny. Podobne funguje aj pre sociálnu skupinu, ktorá sa svojou identitou zomkne a odlíši od inej sociálnej skupiny. Je produktom stretnutia dvoch alebo viacerých kultúr. Nie je statická, ale **mení sa** pod vplyvom zmeny životných podmienok človeka.

Prejavuje sa presvedčením, postojmi, zvykmi a správaním (životný štýl, oblečenie, reč a pod.).

Kultúrna tradícia

Výber z predmetov, hodnôt a ideí, ktoré určité spoločenstvo doteraz vytvorilo a považuje ich za predchodcov svojej súčasnej kultúry.

Kultúrna integrácia

Postupné **osvojovanie si** správania, zvykov, jazyka, rituálov inej kultúry. Môže vyústiť do zmeny vlastnej kultúrnej identity.

Multikulturalizmus

a) **Existencia** viacerých odlišných kultúr vedľa seba, v rovnakom čase a priestore (napr. slovenská, maďarská a rómska v Košiciach), ako aj komunikácia medzi nimi.

b) **Politický program a ideológia** budovania mierovej spolupráce odlišných kultúr (dlhé roky fungoval takto v Holandsku).

c) **Predstava o ideálnom** mierovom spolunažívaní a spolupráce príslušníkov odlišných kultúr (napr. Slovákov, Nemcov, Maďarov, Židov a iných v Bratislave na začiatku 20. storočia).

Vzniká vtedy, keď sa v jednom priestore stredne viacero sociálnych skupín – etník, subkultúr a pod. Silná migrácia je častou príčinou vzniku multikulturalizmu. Vo svete existujú aj tzv. imigrantské štáty, ako napr. Kanada, USA, Austrália, ktoré sú silno multikultúrne. Príčinami multikulturalizmu sú: globalizácia, regionalizácia, individualizácia, mobilita pracovnej sily, emigrácia, imigrácia, rast uvedomovania rôznych sociálnych skupín, uvedomovanie a uzákoňovanie ľudských práv.

Multikultúrne situácie

V multikultúrnej situácii sa jednotlivec dostáva vo vzťahu k iným kultúram do konfliktu až do **kultúrneho šoku**.

Medzi kultúrny konflikt má rôzne podoby: etnocentrizmus, etnorelativizmus, xenofóbia, rasizmus. Riešenia konfliktov medzi kultúrami zahŕňujú rôzne spoločenské procesy aj cieľavedomé súbory opatrení s rôznymi sociálno-psychologickými dôsledkami: diskriminácia (pozitívna a negatívna), asimilácia, integrácia, „taviaci kotol“, „šalátová misa“, genocída, segregácia (geto), kultúrny pluralizmus, multikultúrny idealizmus.

Kultúrny šok je psychický otras a strach, ktorý vzniká, ak sa stretneme s úplne neznámou kultúrou, nerozumieme jej znakom ani hodnotám, stratili sme oporné body pre jej posudzovanie a cítime sa ohrození. Vyviera zo straty istoty a môže sa podvedome odvolávať na minulé skúsenosti s touto alebo s inými kultúrami. Kultúrny šok často obsahuje aj pozitívne emócie, keď v novej kultúre nachádzame hodnoty a znaky, ktoré považujeme za podnetné.

Multikultúrna výchova – Interkultúrna výchova

Súbor výchovných **cieľov, opatrení, postupov a činností**, ktoré vedú k medzi kultúrnej tolerancii a **spolupráci**.

Obidva pojmy sú rovnocenné, rôzne predpony zdôrazňujú rôzne súvislosti celého procesu:

V označení **multikultúrna** výchova sa zdôrazňuje, že cieľom je podporovať existenciu množstva odlišných kultúr v jednom čase a priestore (kultúrnu pluralitu). Zdôrazňuje úctu k odlišným kultúram, nevyhnutnosť ich zachovávaní (ak neohrozu-

jú celok alebo iné kultúry) a vzájomný rešpekt medzi príslušníkmi väčšiny a menšín, či medzi príslušníkmi rôznych menšín. V označení **interkultúrna** sa zdôrazňuje, že jej cieľom je podporovať medzi kultúrnou spoluprácu (interkultúrny dialóg). Zdôrazňuje podnecovanie pozitívnych vzťahov medzi kultúrami.

Piliere a hlavné koncepcie multikultúrnej výchovy

**PILIERE A
KONCEPCIE**

Piliere multikultúrnej výchovy

1. Nezameniteľná a nepochybniteľná hodnota **individuálneho človeka**.
2. Hodnota **sociálnej skupiny**, bez ktorej individuálny človek hynie.
3. Rešpektovanie **individuálnych potrieb** človeka.
4. Rovnosť ľudí pred zákonom a nevyhnutnosť rešpektovať existujúci **právny systém**.
5. **Kritické myslenie** vo vzťahu k okoliu, schopnosť neprijímať automaticky všetko, čo okolie človeku ponúkne.
6. **Skúsenostné a zážitkové** učenie, výchova a rast človeka na základe jeho vlastných skúseností.
6. **Pedagogický konštruktivizmus**, teda výchova a vzdelávanie vlastným objavovaním, tvorbou vlastných poznávacích či hodnotových štruktúr a na základe vnútornej motivácie.

Hlavné koncepcie multikulturalizmu

a) Konzervatívny multikulturalizmus

Predpokladá, že iné kultúry sú menej vyvinuté, preto ich treba civilizovať, čiže povzniesť na úroveň vlastnej kultúry. Kládie dôraz hlavne na hodnoty západnej civilizácie, ktorú považuje za najvyspelejšiu. Predstavitelia sú presvedčení, že ich životné štandardy a životný štýl sú najväčším dobrom pre celé ľudstvo. Je to model kolonializmu a niekedy sa označuje ako kultúrny imperializmus.

b) Liberálny multikulturalizmus

Kládie dôraz na občiansku rovnosť všetkých ľudí pred zákonom. Predpokladá, že odlišnosti kultúr by mali zostať zachované v súkromnom živote, avšak vo verejnej

sfére by sa všetci obyvatelia štátu mali integrovať do väčšinovej kultúry. Uplatňuje ho najmä Francúzsko.

c) Pluralistický multikulturalizmus

Predpokladá, že odlišné kultúry sa integrujú do celku, avšak aj vo verejnom živote si zachovávajú svoje zvláštnosti. Kládie dôraz na odlišnosť a rozmanitosť. Uplatňuje sa najmä vo Veľkej Británii.

d) Esenciálny multikulturalizmus

Predpokladá, že každá sociálna skupina má nemenný súbor vlastností (napr. rasu, rod, národnosť považuje za biologicky a geneticky podmienené). Kládie dôraz na „autentickosť a čistotu“ sociálnych skupín. Môže vyústiť do nacizmu.

e) Kritický multikulturalizmus

Kládie dôraz na prekračovanie hraníc medzi sociálnymi skupinami, sleduje mechanizmy, ako sa utvára individuálna a kolektívna identita. Identitu chápe ako premennú predstavu podmienenú konkrétnou situáciou. Snaží sa doceniť socio-kultúrnu rozmanitosť, avšak v rámci právneho systému štátu. Občianska identita je preň zárukou integrácie odlišných kultúr.

Monokulturalizmus

Existencia jednej kultúry v jednom čase a priestore. Termín monokulturalizmus označuje situáciu, v ktorej si jednotlivé socio-kultúrne skupiny chcú zachovať svoju kultúru a odmietajú pokusy o kultúrnu integráciu.

Transkulturalizmus

Každodenná kultúrna výmena medzi radikálne odlišnými kultúrami. Pri takejto kultúrnej výmene vzniká nová kultúra, obsahujúca v sebe zložky z viacerých iných kultúr. Nie je potom jednoduché určiť kultúrnu identitu, prípadne človek priznáva rôznorodú kultúrnu identitu.

Možnosti multikultúrnej výchovy

MOŽNOSTI

Multikultúrna výchova **dokáže prispieť**:

- K príprave ľudí na stretnutia s odlišnými kultúrami.

- K pokojnej komunikácii a pokojnému spolunažívaniu ľudí z odlišných kultúr.
- K odstraňovaniu konfliktov medzi príslušníkmi odlišných kultúr.
- K zníženiu možnosti vzniku nových kultúrnych konfliktov.

Multikultúrna výchova **nezaručí**:

- Že v budúcnosti nevzniknú nové medzi kultúrne konflikty
- Že vznikne spoločnosť bez sociálnej nerovnosti medzi ľuďmi a sociálnymi skupinami.
- Že vznikne spoločnosť všeobecnej lásky a spolupráce.

Princípy multikultúrnej školy

ŠKOLA

Multikultúrna výchova je najefektívnejšia vtedy, ak sa v celom živote školy prejavujú princípy multikulturalizmu. Ide hlavne o tieto princípy:

- **Rešpektovanie rozmanitosti** žiakov a učiteľov, učebných a výchovných štýlov, spôsobov komunikácie, obliekania a pod. Individuálny prístup k žiakom, tvorba podmienok pre individuálne spôsoby učenia, podpora slabších a nevytváranie elitných skupín. Hodnotenie, ktoré rešpektuje individuálne osobitosti žiakov a učiteľov.
- **Úcta** k jednotlivcom a **podpora** formovania **sebaúcty** žiakov aj učiteľov, pomoc pri odhaľovaní každého silných stránok, vyzdvihovanie prínosu pre spoločné úlohy alebo vyzdvihovanie originality, poskytovanie príležitostí pre prejavenie individuálnych zvláštností. Úcta k odlišným kultúrnym tradíciám a vytváranie priestoru na ich prezentáciu. Vzájomná dôvera a otvorenosť v komunikácii.
- **Kooperácia** medzi žiakmi, triedami, učiteľmi, systematický rozvoj spolupráce a budovanie možností pre samostatné formovanie tvorivých či pracovných tímov. Tvorba spoločných cieľov, pri napĺňaní ktorých sa môže zúčastniť každý. Delegovanie právomocí v skupine a pri riešení úloh, vzájomná podpora pri rizikových úlohách, neodsudzovanie človeka po chybe, ale hľadanie ciest k náprave.

Uplatnenie jednotlivých princípov sa upravuje podľa organizačných a prevádzkových možností školy. Uplatňujú sa vo všetkých oblastiach života školy –

v organizácii a každodennej prevádzke, vo vzťahoch medzi učiteľmi a žiakmi, vo formálnom aj neformálnom kurikule i v extra-kurikulárnych aktivitách.

Literatúra

LITERATÚRA

k multikultúrnej výchove

- ABSETZ, B.: *Robíme to spolu. Príručka rozvíjania spolupráce*. Bratislava : HEVI, 1996. ISBN 80-85518-82-1
- BEDNAŘÍK, A.: *Životné zručnosti a ako ich rozvíjať*. Bratislava : NDS, 2004. ISBN 80-969209-5-2
- ĎURAJKOVÁ, D. – VARGOVÁ, D.: *Multikultúrna výchova, áno alebo nie?* Bratislava : MPC, 2007. ISBN 978-80-7164-434-7
- GALLOVÁ KRIGLEROVÁ, E. – KADLEČÍKOVÁ, J. A KOL.: *Kultúrna rozmanitosť a jej vnímanie žiakmi základných škôl*. Bratislava : NOS, 2009. ISBN 978-80-969271-9-7
- HOFFMANOVÁ, V.: *Predchádzajme intolerancii výchovou k dodržiavaniu ľudských práv*. Prešov : MPC, 2005. ISBN 80-8045-372-1. (Dostupné na internete: <http://www.mcpo.edu.sk/downloads/Publikacie/SpolPred/SPNOS200601.pdf>)
- Hovorme o právach i zodpovednosti. Bratislava : UNICEF, 2001. (bez ISBN)
- KOMINAREC, I. – KOMINARECOVÁ, E.: *Multikulturalita a edukácia*. Prešov : FHV PR, 2005. ISBN 80-8068-380-8
- KOMINAREC, I. – KOMINARECOVÁ, E.: *Multikulturalita a komunikácia*. Prešov : PO, 2009. ISBN 978-80-555-0061-4
- LYSÝ, J. A KOL.: *Globálne rozvojové vzdelávanie*. Bratislava: Album, 2007. ISBN 978-80968667-7-9
- *Migrácia ako emócia. Multikultúrna zbierka esejí, aj „o nás“*. P. Drál' (ed.) Bratislava : NMŠ, 2009. ISBN 978-80-89008-34-6 (Dostupné na internete: <http://www.nadaciamilanasecku.sk>)
- MISTRÍK, E. – HAAPANEN, S. – HEIKKINEN, H. – JAZUDEK, R. – ONDRUŠKOVÁ, N. – RÄSÄNEN, R.: *Kultúra a multikultúrna výchova. Culture and Multicultural Education*. Bratislava : Iris, 1999. ISBN 80-88778-81-3
- MISTRÍK, E. A KOL.: *Multikultúrna výchova v škole*. Bratislava : NOS, 2008. ISBN 978-80-969271-4-2 (Dostupné na internete: www.osf.sk)

- MISCHNICK, R.: *Nenasilná transformácia konfliktov*. Bratislava : PDCS, 2007 (bez ISBN) (Dostupné na internete: http://www.rozvojevzdelavanie.sk/images/stories/SRfreepublications/2009/manual_nenasilna_transformacia.pdf)
- *MULTI-KULTI na školách: Metodická príručka pre multikultúrnu výchovu*. K. Šoltésová (ed.) Bratislava : NMŠ, 2006. ISBN 80-89008-21-6 (Dostupné na internete: www.nadaciamilanasingu.sk)
- *MultikulturArt. Spoznaj kultúru menšín. Metodický materiál pre multikultúrnu výchovu*. Bratislava : Lúč, 2009. ISBN 978-80-7114-777-0. (Dostupné na internete: <http://www.multikulti.sk>)
- NÁVOJSKÝ, A. – ZAJAC, L.: *Jeden svet na školách. 1., 2., 3.* Bratislava : OZ Človek v ohrození, 2006-2009 (bez ISBN)
- *Od kultúrnej tolerancie ku kultúrnej identite. Učebné texty pre multikultúrnu výchovu*. E. Mistrík (ed.) Bratislava: IRIS, 2001. ISBN 80- 88778-35-20
- OLIVEIRA, B. A KOL.: *Kompas – Manuál výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam. Rada Európy*. Bratislava : MŠ SR, 2008. ISBN 978-80-969407-2-1
- ONDRUŠEK, C. – POTOČKOVÁ, D. – HIPŠ, J.: *Výchova k tolerancii hrou*. Bratislava : PDCS, 2007 (bez ISBN)
- PETRASOVÁ, A.: *Multikultúrne kompetencie učiteľa a asistenta učiteľa. Manuál odborného seminára pre učiteľov a asistentov učiteľov základných škôl a špeciálnych základných škôl*. In: Monthly Report, July 2005, Phare 5821902-03-01/0002 „Integration of Roma Children into Regular Primary Schools“, s. 18-67
- PETRASOVÁ, A.: *Multikultúrna výchova*. Prešov : PF, 2006. ISBN 80-8068-446-4.
- *S každým dieťaťom sa ráta*. Bratislava : UNICEF, 2003. ISBN 80-88788-03-X
- SUCHOŽOVÁ, E. – ŠÁNDOROVÁ, V.: *Multikultúrne kompetencie učiteľa*. Prešov : MPC, 2007. ISBN 978-80-8045-466-1. (Dostupné na internete: <http://www.rocepo.sk/downloads/RocMetPrirucky/MultikultureneKompetencieUcitela.pdf>)
- *Školské vzdelávacie programy*. Bratislava : RAABE, 2008. (bez ISBN)

- TAHAR BEN JELLOUN: *Deťom o rasizme*. Košice : Timotej, 1998. ISBN 80-88849-21-7
- *Výchova k ľudským právam – Príručka pre učiteľov*. Bratislava : MRG, 1994. ISBN 80-967169-0-5

- www.clovekvohrozeni.sk
- www.multikulti.sk
- www.nadaciamilanasimecku.sk
- www.osf.sk
- www.rozvojovevzdelavanie.sk
- www.ruzovyamodrysvet.sk
- www.skolainak.sk